

MAJĄTKOWA OCHRONA STOSUNKU POWINOWACTWA *MORTIS CAUSA*

Hanna Witzak

I Katedra Prawa Cywilnego
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Polska
<https://orcid.org/0000-0002-5949-3052>

Streszczenie. Realizując koncepcję poszerzenia kręgu spadkobierców ustawowych w prawie polskim, ustawodawca zdecydował o zaliczeniu do uprawnionych do dziedziczenia z ustawy dzieci małżonka spadkodawcy. Takie rozwiązanie wydaje się spójne z przepisami prawa rodzinnego, gdzie przewidziano, wbrew ogólnej zasadzie, możliwość powstania obowiązku alimentacyjnego pomiędzy pasierbem i ojczymem czy macochą. Ochrona stosunku powinowactwa *inter vivos* jest szersza z uwagi na wzajemność, której nie przewidziano w dziedziczeniu. O ile sama koncepcja włączenia do uprawnionych do dziedziczenia z ustawy dzieci małżonka spadkodawcy zasługuje na aprobatę, wątpliwości budzi kształt przyjętej regulacji. Zwłaszcza wątpliwe wydaje się uzależnienie uzyskania ustawowego tytułu powołania do dziedziczenia po spadkodawcy przez dziecko jego małżonka od niedożycia przez żadne z jego rodziców chwili otwarcia spadku. Poza tym w literaturze brak zgodności odnośnie do rozumienia w kontekście przepisu art. 934¹ k.c. zwrotu „dzieci małżonka spadkodawcy” oraz „niedożycie chwili otwarcia spadku”.

Słowa kluczowe: powinowactwo, dzieci małżonka spadkodawcy, pasierbowie

I. POJĘCIE POWINOWACTWA. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Powinowactwo jest stosunkiem rodzinnoprawnym wynikającym z małżeństwa. Jest to stosunek pomiędzy jednym małżonkiem a krewnymi drugiego małżonka¹. Dotyczy to zarówno pokrewieństwa biologicznego, jak i pokrewieństwa wynikającego z przysposobienia². Stosunek ten trwa mimo

¹ Stosunek powinowactwa nie istnieje między krewnymi jednego a krewnymi drugiego małżonka. Szerzej zob. J. Ignaczewski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 448–449.

² Zob. W. Żukowski, *Projektowana nowelizacja przepisów regulujących dziedziczenie ustawowe*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1 (2008), s. 262 i powołaną tam literaturę.

ustania małżeństwa³ [art. 61⁸ § k.r.o.⁴]⁵. Powinowactwa nie ma bez pokrewieństwa, stąd można by „mówić o powinowactwie jako swego rodzaju wtórnym, czy pochodnym stosunku pokrewieństwa, gdy nastąpi jego zbieg z drugą przesłanką związku małżeńskiego jednej z osób, węzłem pokrewieństwa złączonych”⁶. Liczenie linii i stopni powinowactwa nie odbywa się samodzielnie, ale według stopni pokrewieństwa⁷.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy chroni interesy majątkowe stron tego stosunku *inter vivos* w aspekcie majątkowym, przewidując w art. 144 k.r.o. możliwość powstania pomiędzy nimi w określonych okolicznościach obowiązku alimentacyjnego. Regulacja ta stanowi odstępstwo od wyrażonej w art. 128 k.r.o. zasady, zgodnie z którą źródłem obowiązku alimentacyjnego jest stosunek pokrewieństwa i obowiązek ten powstaje między krewnymi w linii prostej i pomiędzy rodzeństwem⁸. Z przepisu art. 144 k.r.o. wyraźnie wynika, że konieczną przesłanką powstania takiego obowiązku i to zarówno w relacji pasierb – ojczym (macocha), jak i ojczym (macocha) – pasierb jest zasadność żądania uprawnionego oceniana z punktu widzenia zasad współżycia społecznego. W stosunku ojczym (macocha) – pasierb ustawa dodatkowo wymaga, aby ten pierwszy przyczyniał się do wychowania i utrzymania dziecka⁹.

³ I niezależnie od przyczyny ustania. Nie dotyczy to, co oczywiste, unieważnienia małżeństwa, które skutkuje *ex tunc* ustaniem stosunku powinowactwa. Zob. J. Winiarz, *Komentarz do art. 61⁸*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 624, Nb 7 oraz E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, *Komentarz do art. 934¹*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Spadki*, red. J. Gudowski, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 88, teza 2 oraz s. 89, teza 5. Szerzej zob. A. Wojdyła, *Ustanie i unieważnienie małżeństwa a powinowactwo*, „Nowe Prawo” 11–12 (1988), s. 90–91.

⁴ Por. art. 26 k.r.o. w brzmieniu sprzed wejścia w życie ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz. U. Nr 220, poz.1431.

⁵ Szerzej zob. np. H. Haak, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Dom Organizatora, Toruń 2009, s. 16–17; T. Sokołowski, *Komentarz do art. 61⁸*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010, s. 460; J. Winiarz, *Komentarz do art. 61⁸*, s. 623–624.

⁶ B. Dobrzański, *Uwagi do projektu kodeksu cywilnego Pokrewieństwo i powinowactwo Księga II – Tytuł II, „Przegląd Notarialny” 1 (1949)*, s. 99.

⁷ Zob. np. T. Smyczyński, *Więzi rodzinne*, w: *System Prawa Prywatnego*, t. XI: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 10–11, Nb 24–25; T. Sokołowski, *Komentarz do art. 61⁸*, s. 460–461; J. Ignaczewski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, s. 449.

⁸ T. Domińczyk, *Komentarz do art. 144*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 1006–1007, teza 1.

⁹ Szerzej zob. T. Smyczyński, *Przesłanki obowiązku alimentacyjnego między powinowatymi*, w: *System Prawa Prywatnego*, t. XII: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, Wy-

Do 2009 r.¹⁰ przepisy Kodeksu cywilnego nie przewidywały majątkowej ochrony stosunku powinowactwa na wypadek śmierci. Podczas prac nad nowelizacją przepisów o dziedziczeniu ustawowym rozważano możliwość włączenia do kręgu uprawnionych do dziedziczenia z ustawy pasierbów spadkodawcy – dzieci małżonka spadkodawcy nie będących jego dziećmi. W projektowanych zmianach nie przewidziano tu wzajemności – macocha i ojczym nie zostali uwzględnieni jako potencjalni spadkobiercy ustawowi po swoim pasierbie¹¹.

II. DZIECI MAŁŻONKA SPADKODAWCY JAKO SPADKOBIERCY GRUPY V. UZASADNIENIE DLA WŁĄCZENIA DO KRĘGU SPADKOBIERCÓW USTAWOWYCH PASIERBÓW SPADKODAWCY

Nowelą do Kodeksu cywilnego z dnia 2 kwietnia 2009 r. krąg spadkobierców ustawowych został poszerzony¹² o dzieci małżonka spadkodawcy, tj. pasierbów spadkodawcy. Jak się wydaje, oznacza to, że obecnie uprawnienie do dziedziczenia z ustawy może wynikać nie tylko ze stosunku małżeństwa, pokrewieństwa czy przysposobienia ze spadkodawcą, ale także ze

dawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 776–778, Nb 31–33; J. Ignaczewski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, s. 814–818; H. Dolecki, *Komentarz do art. 144*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, s. 786–789 oraz powołane tam orzecznictwo; J. Pietrzykowski, *Komentarz do art. 144*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, s. 1151–1155; J. Pawliczak, *Komentarz do art. 144*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz 2017*, red. K. Osajda, Legalis oraz powołaną tam literaturę. Najszerzej problematykę omawia J. Strzebińczyk, *Udział powinowatych dziecka w jego utrzymaniu i wychowaniu według K.R.O.*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1985.

¹⁰ Tj. do 27 czerwca 2009 r. Z dniem 28 czerwca 2009 r. weszła w życie ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, Dz. U. Nr 79, poz. 662 [dalej cyt.: Nowela do k.c. z dnia 2 kwietnia 2009 r.].

¹¹ Zob. E. Skowrońska-Bocian, *Nowelizacja prawa spadkowego. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2010, s. 15. J.S. Piąkowski, H. Witczak, A. Kawałko, *Dziedziczenie ustawowe*, w: *System Prawa Prywatnego*, t. X: *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 291. Odnośnie do postulatów *de lege ferenda* w kwestii zmiany w tym zakresie zob. M. Łączkowska, *Dziedziczenie ustawowe członków rodziny spadkodawcy*, „Rejent” 5 (2012), s. 49–50 oraz T. Mróz, *O potrzebie i kierunkach zmian przepisów prawa spadkowego*, „Przegląd Sądowy” 1 (2008), s. 88.

¹² Obok dziadków spadkodawcy i ich zstępnych (art. 934 k.c.).

stosunku powinowactwa istniejącego między spadkodawcą a dziećmi jego małżonka¹³.

Zgodnie z art. 934¹ k.c., w braku małżonka spadkodawcy i krewnych, powołanych do dziedziczenia z ustawy, spadek przypada w częściach równych tym dzieciom małżonka spadkodawcy, których żadne z rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku¹⁴.

Jeżeli spadkodawca miał więcej niż jednego pasierba i żadne z ich rodziców nie dożyło otwarcia spadku, spadek przypada wszystkim tym pasierbom w częściach równych¹⁵. Pasierbowie dziedziczą zatem przed gminą ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy albo Skarbem Państwa.

Ze względu na to, że ustalenia kręgu podmiotów uprawnionych do dziedziczenia z ustawy należy dokonywać na podstawie przepisów obowiązujących w chwili otwarcia spadku, tj. w chwili śmierci spadkodawcy¹⁶, zmienione zasady dziedziczenia mają zastosowanie do spadków otwartych od dnia 28 czerwca 2009 r. Jak już zaznaczono¹⁷, jest to data wejścia w życie ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r., którą dokonano nowelizacji przepisów o dziedziczeniu ustawowym¹⁸.

Tak w wersji Projektu z 2008 r.¹⁹, jak i 2007 r.²⁰, pasierbowie spadkodawcy mieli dochodzić do dziedziczenia w ostatniej kolejności. Warto pod-

¹³ Zob. J.S. Piątowski, H. Witczak, A. Kawałko, *Dziedziczenie ustawowe*, s. 288–289 oraz powołaną tam literaturę (przyp. 328). Wymaga zaznaczenia, że w przepisie art. 934¹ k.c. ustawodawca nie odwołuje się do stosunku powinowactwa. O wątpliwościach dotyczących wymogu istnienia stosunku powinowactwa między spadkodawcą a spadkobiercą będzie mowa w dalszej części artykułu.

¹⁴ Oznacza to, że ustawowy tytuł powołania do dziedziczenia po ojczymie czy macosze posiada tylko pasierb będący sierotą. Tak: M. Pazdan, *Komentarz do art. 934¹*, w: *Kodeks cywilny*, t. II: *Komentarz. Art. 450-1088. Przepisy wprowadzające*, red. K. Pietrzykowski, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 1002, Nb 1 i s. 1003, Nb 9 oraz M. Łączkowska, *Dziedziczenie ustawowe*, s. 49. Por. niżej uwagi dotyczące wątpliwości co do rozumienia zwrotu „których żadne z rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku”.

¹⁵ Zob. np. J.S. Piątowski, H. Witczak, A. Kawałko, *Dziedziczenie ustawowe*, s. 290; W. Żukowski, *Porządek dziedziczenia ustawowego po nowelizacji kodeksu cywilnego ustawami z dnia 2 kwietnia 2009 r. oraz z dnia 18 marca 2011 r.*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1 (2012), s. 170–171 oraz J. Ciszewski, J. Knabe, *Komentarz do art. 934¹*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. J. Ciszewski, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 1580, teza 4.

¹⁶ Zob. art. LI ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny, Dz. U. Nr 16, poz. 94.

¹⁷ Zob. przyp. 10.

¹⁸ Ustawa nadała nowe brzmienie przepisom art. 932-935 k.c. Dotychczasowe brzmienie zachowały przepisy art. 931 oraz 935¹-937 k.c. Dodany również został do k.c. art. 934¹.

¹⁹ Odnośnie do tekstu Projektu z 2008r. zob. M. Pazdan, *Projektowane zmiany w unormowaniu dziedziczenia ustawowego*, „Rejent” 4 (2008), s. 11–12.

kreślić, że Projekt z 2007 r. nie różnicował sytuacji pasierbów spadkodawcy. W braku małżonka i krewnych spadkodawcy powołanych do dziedziczenia z ustawy, cały spadek miał przypaść w częściach równych wszystkim dzieciom małżonka spadkodawcy. Ostatecznie odstąpiono od tego rozwiązania, uzależniając uzyskanie w omawianym przypadku ustawowego tytułu powołania do dziedziczenia od niedożycia przez rodziców pasierba chwili otwarcia spadku²¹.

Propozycja włączenia pasierbów spadkodawcy do kręgu spadkobierców ustawowych miała wielu zwolenników, choć pojawiały się i głosy przeciwnie temu rozwiązaniu²².

Wśród argumentów przemawiających za włączeniem do kręgu dziedziców ustawowych pasierbów spadkodawcy, którzy dochodziliby do spadku w braku małżonka i krewnych wskazanych w art. 931-934 k.c., niebagatelne znaczenie miał ten, że powstaniu więzi formalnej pomiędzy ojczymem czy macochą a pasierbem towarzyszą zwykle rzeczywiste więzi rodzinne o charakterze uczuciowym²³. Zwracano uwagę także na to, że majątek ojczyma czy macochy nierzadko powstaje czy ulega zwiększeniu przy udziale naturalnego rodzica pasierba; wydaje się zatem, że za dopuszczeniem pasierbów do dziedziczenia przemawiają także argumenty natury słusznościowej²⁴. Zaliczenie pasierbów do kręgu spadkobierców ustawowych uzasadnia także stosunek powinowactwa w linii prostej pierwszego stopnia²⁵. Poza sporem pozostaje, że takie rozwiązanie zmniejsza ryzyko dojścia do dziedziczenia gminy ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy albo Skarbu Pań-

²⁰ Projekt został opublikowany m.in. w „Kwartalniku Prawa Prywatnego” 3 (2007), s. 861–863.

²¹ Podnoszono np. brak uzasadnienia dla zaliczenia do kręgu spadkobierców ustawowych pasierba mającego swojego naturalnego rodzica, którego małżeństwo ze spadkodawcą zostało rozwiązane przez rozwód. M. Pazdan, *Projektowane zmiany*, s. 21. Zob. też J.S. Piątowski, H. Witczak, A. Kawałko, *Dziedziczenie ustawowe*, s. 235, Nb 23, zwłaszcza przyp. 66.

²² Zwolenników i oponentów tej koncepcji wskazuje M. Pazdan, *Projektowane zmiany*, s. 20, przyp. 21. Zob. też A. Dyoniak, *Ochrona rodziny w razie śmierci jednego z małżonków*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Poznań 1990, s. 41–46.

²³ Zob. w szczególności M. Pazdan, *O potrzebie i kierunkach zmian dziedziczenia ustawowego w polskim prawie cywilnym*, „Rejent” 9 (2005), s. 45; Tenże, *Projektowane zmiany*, s. 20. Por. J. Waszczuk–Napiórkowska, *Opinia prawna o zmianie ustawy – Kodeks cywilny – zmiany w kręgu dziedziczenia nietestamentowego*, „Zeszyty Prawnicze. Biuro Analiz Sejmowych” 2 (2009), s. 170–171.

²⁴ M. Pazdan, *Projektowane zmiany*, s. 20–21. Tak też J. Waszczuk–Napiórkowska, *Opinia prawna*, s. 171 oraz M. Załucki, *Dylematy regulacji dziedziczenia ustawowego dzieci małżonka spadkodawcy (art. 934¹ k.c.)*, „Białostockie Studia Prawnicze” 3 (2017), s. 57–58.

²⁵ J. Waszczuk–Napiórkowska, *Opinia prawna*, s. 171.

stwa²⁶. Konieczność tego rodzaju zmiany uzasadnia także postulat spójności regulacji prawa rodzinnego i spadkowego z uwagi na wspomniany już przepis art. 144 k.r.o.²⁷ Argumenty podnoszone przez przedstawicieli doktryny były w zasadzie zbieżne z tymi, jakie akcentowano w Uzasadnieniu Projektu z 2008 r.²⁸

Przedstawiona argumentacja nie dla wszystkich okazała się przekonująca. Kwestionowano w szczególności argument dotyczący nawiązania więzi rodzinnej pomiędzy pasierbem a ojczymem czy macochą. O ile wydaje się on zasadny w stosunku do osób małoletnich, mieszkających wspólnie z rodzicem naturalnym i jego małżonkiem, to w odniesieniu do dzieci dorosłych i samodzielnych może budzić wątpliwości²⁹. Podkreślano, że takie rozwiązanie może dziwić o tyle, że potencjalna różnorodność więzi pomiędzy pasierbem a ojczymem czy macochą została uwzględniona przez ustawodawcę w art. 144 k.r.o. poprzez odwołanie się do klauzuli zasad współżycia społecznego, co oznacza, że zachował on dalej idącą ostrożność w sprawach o mniejszym znaczeniu ekonomicznym³⁰.

²⁶ Zob. J. Biernat, *Dzieci małżonka spadkodawcy, których żadne z rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku jako spadkobiercy ustawowi*, w: *Rozprawy z prawa cywilnego, własności intelektualnej i prawa prywatnego międzynarodowego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Bogusławowi Gawlikowi*, red. J. Pisuliński, P. Tereskiewicz, F. Zoll, LexisNexis Polska, Warszawa 2012, s. 490 i literaturę powołaną w przyp. 5.

²⁷ M. Pazdan, *O potrzebie i kierunkach zmian*, s. 20.

²⁸ Podkreślano, że „dzieci osoby, która zawiera małżeństwo, stają się z reguły członkami rodziny, która na skutek tego małżeństwa powstaje”, a formalnym relacjom w postaci powstałego pomiędzy małżonkiem rodzica a tymi dziećmi stosunku powinowactwa w linii prostej pierwszego stopnia w życiu często towarzyszą rzeczywiste więzi rodzinne pomiędzy przyszłym spadkodawcą a dziećmi jego współmałżonka (punkt 8 uzasadnienia Projektu). Szerzej: M. Pazdan, *Projektowane zmiany*, s. 20–21. Zob. także J.S. Piątowski, H. Witczak, A. Kawałko, *Dziedziczenie ustawowe*, s. 190 oraz 234.

²⁹ Z drugiej strony, z regulacji ustawowej nie wynika, aby przesłanką dziedziczenia przez pasierba po ojczymie czy macosze była bliska więź uczuciowa wyrażająca się we wspólnym zamieszkiwaniu. Z uwagi na to, że „niedopuszczalne jest ustalanie przesłanek dziedziczenia w drodze wykładni innej niż gramatyczna”, należy przyjąć, że jedynym warunkiem rozstrzygającym o zaliczeniu do kręgu spadkobierców ustawowych jest w tym przypadku formalna więź w postaci powinowactwa pomiędzy spadkodawcą a dziećmi jego małżonka. Tak: E. Skowrońska-Bocian, *Nowelizacja prawa spadkowego*, s. 47–48.

³⁰ W. Żukowski, *Projektowana nowelizacja*, s. 268–269. W literaturze zwraca się uwagę, że chociaż sam postulat poszerzenia kręgu spadkobierców ustawowych o pasierbów spadkodawcy „wydaje się godny poparcia, to jednak szczegółowe rozwiązania niekoniecznie realizują funkcje prawa spadkowego”, takie jak m.in. „spajanie więzi rodzinnych, zachęta do gromadzenia majątku, pozostawienie majątku w rękach prywatnych”. Tak: M. Załucki, *Dylematy regulacji*, s. 57.

Pod pojęciem pasierbów należy rozumieć dzieci małżonka spadkodawcy z poprzednich związków małżeńskich oraz dzieci pozamałżeńskie.

III. STOSOWANIE PRZEPISU ART. 934¹ K.C. – WĄTPLIWOŚCI INTERPRETACYJNE

Jak już zaznaczono, zgodnie z art. 934¹ k.c., **dziecko małżonka spadkodawcy może dziedziczyć, o ile żadne z jego rodziców nie dożyło otwarcia spadku**. Regulacja kodeksowa odnośnie do dziedziczenia ustawowego przez dzieci małżonka spadkodawcy budzi w kilku aspektach wątpliwości interpretacyjne.

Po pierwsze, wątpliwości te dotyczą zwrotu „**dziecko małżonka spadkodawcy**”. Część przedstawicieli doktryny przyjmuje, że w odniesieniu do przepisu art. 934¹ k.c., zwrot ten należy rozumieć w ten sposób, że chodzi o taki podmiot, który pozostawał ze spadkodawcą w stosunku powinowactwa³¹. Poza sporem pozostaje, że przyjęcie, iż przesłanką dziedziczenia na podstawie art. 934¹ k.c. jest formalna więź w postaci powinowactwa, prowadzi do wniosku, że uprawnione do dziedziczenia po macosze czy ojczymie będą nie tylko dzieci tego małżonka spadkodawcy, z którym pozostawał na dzień otwarcia spadku w związku małżeńskim czy ostatniego małżonka spadkodawcy, ale dzieci wszystkich tych osób, które kiedykolwiek pozostawały w związku małżeńskim ze zmarłym³².

Oczywiście, na co zwraca się uwagę w literaturze, mogą się znaleźć wśród nich osoby, z którymi nie tylko nie łączyła spadkodawcy żadna więź, ale wręcz takie, z którymi spadkodawca w ogóle nie miał styczności, co wydaje się kłócić z podstawowym założeniem dziedziczenia ustawowego, aby do spadku po zmarłym dochodziły osoby, które łączyła ze spadkodawcą określona więź. Wydaje się zatem, że do kręgu spadkobierców ustawowych powinny należeć tylko dzieci małżonka spadkodawcy pochodzące z małżeństwa istniejącego do chwili otwarcia spadku³³. Ponadto, próbując uzasadnić dziedziczenie jedynie pasierbów z ostatniego związku małżeńskiego, „można ich prawa wywodzić z faktu, że gdyby ich rodzic żył, to on byłby następ-

³¹ Zob. w szczególności W. Żukowski, *Projektowana nowelizacja*, s. 262 oraz E. Skowrońska-Bocian, *Nowelizacja prawa spadkowego*, s. 48.

³² J.S. Piąkowski, H. Witeczak, A. Kawalko, *Dziedziczenie ustawowe*, s. 290. Zob. też E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, *Komentarz do art. 934¹*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Spadki*, s. 89, teza 5 oraz J. Biernat, *Dzieci małżonka spadkodawcy*, s. 492.

³³ M. Załucki, *Dylematy regulacji*, s. 60.

cą prawnym spadkodawcy, a więc ich powołanie wywodzi się z relacji, jaka bezpośrednio łączyła ich rodzica ze zmarłym³⁴. Za taką interpretacją wydaje się przemawiać użycie przez ustawodawcę zwrotu „małżonka spadkodawcy” w liczbie pojedynczej³⁵.

Problem jednak tkwi w tym, że w przepisie art. 934¹ k.c. ustawodawca nie odwołuje się *expressis verbis* do stosunku powinowactwa. Stąd pogląd, w myśl którego „dzieckiem małżonka spadkodawcy”, w rozumieniu przepisu art. 934¹ k.c., jest ten, kogo łączył ze spadkodawcą stosunek powinowactwa, nie jest jednolicie prezentowany w literaturze. Jak zwraca się uwagę, realizując postulat gramatycznej wykładni przepisów zawierających normy regulujące dziedziczenie ustawowe, należałoby stwierdzić, że w przepisie art. 934¹ k.c. ustawodawca odwołuje się jedynie do dwóch typów więzi rodzinnoprawnych – małżeństwa i pokrewieństwa, nie znalazło się w nim natomiast, co wyżej podkreślono, odwołanie do stosunku powinowactwa. Wobec powyższego należałoby przyjąć, że ustawowym tytułem powołania do dziedziczenia po spadkodawcy będącym małżonkiem naturalnego rodzica potencjalnego spadkobiercy legitymują się nie tylko te dzieci małżonka spadkodawcy, które łączył ze zmarłym stosunek powinowactwa, ale także te, które przyszły na świat przed zawarciem związku małżeńskiego przez naturalnego rodzica i spadkodawcy, jak i po jego ustaniu. W konsekwencji, „za nieprecyzyjne należy uznać utożsamianie na gruncie art. 934¹ k.c. pojęcia «pasierb spadkodawcy» z pojęciem «dziecko małżonka spadkodawcy», a także posługiwanie się zwrotem «pasierbowie spadkodawcy» dla określenia grupy potencjalnych spadkobierców ustawowych. Pasierb spadkodawcy to dziecko jego małżonka, z którym łączył go stosunek powinowactwa; dziecko małżonka spadkodawcy to każde dziecko jego małżonka; zarówno takie, z którym łączył go stosunek powinowactwa, jak i takie, w relacji do którego stosunek ten nie występował³⁶”.

Po drugie, wątpliwości interpretacyjne zgłaszano w literaturze także w odniesieniu do zwrotu „o ile żadne z jego rodziców nie dożyło otwarcia spadku”. W prawie spadkowym niedożycie chwili otwarcia spadku uniemożliwia dziedziczenie po spadkodawcy z uwagi na brak przesłanki w postaci zdolności do dziedziczenia. Zdolności takiej nie posiada osoba fizycz-

³⁴ E. Niezbecka, *Komentarz do art. 934¹*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. IV: *Spadki*, red. A. Kidyba, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015, s. 86, teza 4.

³⁵ Tamże.

³⁶ Szerzej zob. na ten temat J. Biernat, *Dzieci małżonka spadkodawcy*, s. 493. Zob. też J.S. Piątkowski, H. Witczak, A. Kawałko, *Dziedziczenie ustawowe*, s. 291.

na, która nie przeżyła spadkodawcy³⁷. Ponadto, ustawa skutek równoważny „niedożyciu otwarcia spadku” wiąże z zaistnieniem określonych zdarzeń cywilnoprawnych, które należą do tzw. negatywnych przesłanek dziedziczenia. I tak spadkobierca uznany przez sąd za niegodnego dziedziczenia, ten, który spadek odrzucił oraz ten, który zawarł ze spadkodawcą umowę o zrzeczenie się dziedziczenia, zostają wyłączeni od dziedziczenia, tak jakby nie dożyli otwarcia spadku (zob. odpowiednio art. 928 § 2, art. 1020 oraz art. 1049 § 2 k.c.).

Wydaje się, że wymóg niedożycia przez oboje rodziców pasierba spadkodawcy chwili otwarcia spadku należy oceniać odmiennie w stosunku do każdego z nich. W odniesieniu do rodzica, który jest małżonkiem spadkodawcy, ta ocena i kryteria jej stosowania nie powinny budzić żadnych wątpliwości. Jest to oczywiste z uwagi na to, że żyjący rodzic, będący jednocześnie małżonkiem zmarłego, wyprzedzałby w porządku dziedziczenia swoje dziecko, które ze spadkodawcą łączy stosunek powinowactwa, uzasadniający dziedziczenie w ostatniej kolejności przed podmiotami publicznymi. Nie powinno budzić wątpliwości, że rodzic będący jednocześnie małżonkiem spadkodawcy wyprzedzi pasierba spadkodawcy tylko wówczas, gdy spełnią się po jego stronie pozytywne przesłanki dziedziczenia – będzie miał zdolność do dziedziczenia, a zatem fizycznie przeżyje on spadkodawcę, i będzie legitymował się określonym tytułem powołania do dziedziczenia – tutaj tytułem ustawowym wynikającym z pozostawania na dzień otwarcia spadku w związku małżeńskim ze spadkodawcą, a jednocześnie nie zaistnieją po jego stronie zdarzenia cywilnoprawne skutkujące wyłączeniem go od dziedziczenia (negatywne przesłanki dziedziczenia). To by oznaczało, że wymóg w postaci niedożycia przez rodziców naturalnych pasierba chwili otwarcia spadku po jego macosze czy ojczymie w odniesieniu do rodzica będącego jednocześnie małżonkiem spadkodawcy zostanie spełniony nie tylko wówczas, gdy naturalny rodzic – małżonek spadkodawcy nie dożyje w sensie biologicznym otwarcia spadku, ale także wówczas, gdy ustawa nakazuje traktować go tak, jak gdyby nie dożył otwarcia spadku (np. złożył oświadczenie o odrzuceniu spadku). W odniesieniu do drugiego naturalnego rodzica pasierba, tzn. nie będącego małżonkiem spadkodawcy, zwrot „nie dożył otwarcia spadku” należy rozumieć zgodnie ze znaczeniem przyjętym w języku potocznym – to

³⁷ Szerzej zob. E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, *Komentarz do art. 927*, s. 53–54, tezy 1 i 4.

znaczy, że rodzic taki zmarł przed spadkodawcą. Pogląd taki nie jest jednak przyjmowany jednolicie w literaturze³⁸.

Wobec istniejących wątpliwości interpretacyjnych przy stosowaniu przepisu art. 934¹ k.c. sformułowano w literaturze postulaty *de lege ferenda*, których wprowadzenie umożliwiłoby osiągnięcie dwóch podstawowych celów.

Pierwszym z nich jest oczywiście usunięcie wskazanych wątpliwości, co byłoby możliwe w sytuacji jednoznacznego przyjęcia, że spadkobiercami ustawowymi mogą być tylko dzieci ostatniego małżonka spadkodawcy, które łączył ze zmarłym stosunek powinowactwa (w stosunku do tych dzieci uprawnione wydaje się założenie co do istnienia rzeczywistej bliskiej więzi rodzinnej ze spadkodawcą) oraz wyeliminowania przesłanki uzależniającej dopuszczenie do dziedziczenia ustawowego dzieci małżonka spadkodawcy od tego, aby na chwilę otwarcia spadku nie żyło żadne z jego rodziców³⁹. Jeżeli dziecko nie utrzymywało kontaktu z naturalnym rodzicem i było wychowywane przez drugiego rodzica i jego małżonka, trudno zrozumieć dlaczego warunkiem uzyskania ustawowego tytułu dziedziczenia po tym małżonku miałyby być poprzedzająca chwilę otwarcia spadku śmierć jego rodzica⁴⁰.

Drugim celem jest takie normatywne ukształtowanie więzi pomiędzy potencjalnym spadkobiercą a spadkodawcą, „by ta odzwierciedlała w większym stopniu bliską więź o charakterze rodzinnym, czy też dawała większe prawdopodobieństwo istnienia bliskiej więzi o charakterze rodzinnym, przy jednoczesnym koniecznym utrzymaniu odwołania się do więzi o charakterze wyłącznie formalnym”⁴¹.

Ponadto, proponuje się rozszerzenie kręgu spadkobierców ustawowych na zstępnych dzieci małżonka spadkodawcy, co niewątpliwie wzmocniłoby majątkową ochronę stosunku powinowactwa *mortis causa*⁴².

³⁸ Zwolenników i oponentów zaprezentowanego poglądu wskazują J.S. Piąkowski, H. Witczak, A. Kawałko, *Dziedziczenie ustawowe*, s. 290. Zob. też W. Borysiak, *Komentarz do art. 934¹*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III: *Spadki*, red. K. Osajda, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 187, teza 6 oraz E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, *Komentarz do art. 934¹*, s. 89–90, teza 7 oraz W. Żukowski, *Porządek dziedziczenia ustawowego*, s. 169–170.

³⁹ J. Biernat, *Dzieci małżonka spadkodawcy*, s. 502. Odnośnie do wątpliwości co do trafności i celowości rozwiązania uzależniającego dziedziczenie przez pasierbów od niedożycia chwili otwarcia spadku przez jego rodziców zob. m.in. J. Kremis, *Komentarz do art. 934¹*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 1715 oraz W. Borysiak, *Komentarz do art. 934¹*, s. 188, teza 14.1.

⁴⁰ M. Załucki, *Dylematy regulacji*, s. 59.

⁴¹ J. Biernat, *Dzieci małżonka spadkodawcy*, s. 501–502.

⁴² Tamże. Wśród zwolenników włączenia zstępnych dzieci małżonka spadkodawcy do kręgu spadkobierców ustawowych są także: M. Pazdan, *O potrzebie i kierunkach zmian*, s. 44;

PIŚMIENNICTWO

- Biernat, Jakub. 2012. „Dzieci małżonka spadkodawcy, których żadne z rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku jako spadkobiercy ustawowi.” W *Rozprawy z prawa cywilnego, własności intelektualnej i prawa prywatnego międzynarodowego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Bogusławowi Gawlikowi*, red. Jerzy Pisuliński, Piotr Tereszkiwicz, i Fryderyk Zoll, 489–502. Warszawa: LexisNexis Polska.
- Borysiak, Witold. 2013. „Komentarz do art. 934¹.” W *Kodeks cywilny. Komentarz. T. III: Spadki*, red. Konrad Osajda, 185–190. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Ciszewski, Jerzy, i Jakub Knabe. 2013. „Komentarz do art. 934¹.” W *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Jerzy Ciszewski, 1579–1580. Warszawa: LexisNexis.
- Dobrzański, Bogusław. 1949. „Uwagi do projektu kodeksu cywilnego Pokrewieństwo i powinowactwo Księga II – Tytuł II.” *Przegląd Notarialny* 1:99–129.
- Dolecki, Henryk. 2010. „Komentarz do art. 144.” W *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Henryk Dolecki, i Tomasz Sokołowski, 786–789. Warszawa: LEX a Wolters Kluwer business.
- Domińczyk, Tadeusz. 2011. „Komentarz do art. 144.” W *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Kazimierz Piasecki, 1006–1011. Warszawa: LexisNexis.
- Dyoniak, Andrzej. 1990. *Ochrona rodziny w razie śmierci jednego z małżonków*. Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Haak, Henryk. 2009. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Toruń: Dom Organizatora.
- Ignaczewski, Jacek. 2010. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Kremis, Józef. 2016. „Komentarz do art. 934¹.” W *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Edward Gniewek, i Piotr Machnikowski, 1715. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Łączkowska, Małgorzata. 2012. „Dziedziczenie ustawowe członków rodziny spadkodawcy.” *Rejent* 5:19–52.
- Mróz, Teresa. 2008. „O potrzebie i kierunkach zmian przepisów prawa spadkowego.” *Przegląd Sądowy* 1:81–93.
- Nieźbecka, Elżbieta. 2015. „Komentarz do art. 934¹.” W *Kodeks cywilny. Komentarz. T. IV: Spadki*, red. Andrzej Kidyba, 85–87. Warszawa: LEX a Wolters Kluwer business.
- Pawliczak, Jakub. 2017. „Komentarz do art. 144.” W *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz 2017*, red. Konrad Osajda. Legalis.
- Pazdan, Maksymilian. 2005. „O potrzebie i kierunkach zmian dziedziczenia ustawowego w polskim prawie cywilnym.” *Rejent* 9:38–49.
- Pazdan, Maksymilian. 2008. „Projektowane zmiany w unormowaniu dziedziczenia ustawowego.” *Rejent* 4:9–21.
- Pazdan, Maksymilian. 2015. „Komentarz do art. 934¹.” W *Kodeks cywilny. T. II: Komentarz. Art. 450-1088. Przepisy wprowadzające*, red. Krzysztof Pietrzykowski, 1001–1003. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Piątowski, Józef S., Hanna Witczak, i Agnieszka Kawałko. „Dziedziczenie ustawowe.” W *System Prawa Prywatnego. T. X: Prawo spadkowe*, red. Bogusław Kordasiewicz, 229–241, 288–292. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

- Pietrzykowski, Janusz. 2012. „Komentarz do art. 144.” W *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Krzysztof Pietrzykowski, 1151–1155. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Skowrońska–Bocian, Elżbieta, i Jacek Wierciński. 2013. „Komentarz do art. 927.” W *Kodeks cywilny. Komentarz. Spadki*, red. Jacek Gudowski, 53–54. Warszawa: LexisNexis.
- Skowrońska–Bocian, Elżbieta, i Jacek Wierciński. 2013. „Komentarz do art. 934¹.” W *Kodeks cywilny. Komentarz. Spadki*, red. Jacek Gudowski, 88–90. Warszawa: LexisNexis.
- Skowrońska–Bocian, Elżbieta. 2010. *Nowelizacja prawa spadkowego. Komentarz*. Warszawa: LexisNexis.
- Smyczyński, Tadeusz. 2009. „Więzi rodzinne.” W *System Prawa Prywatnego*. T. XI: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Tadeusz Smyczyński, 1–24. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Smyczyński, Tadeusz. 2011. „Przesłanki obowiązku alimentacyjnego między powinowatymi.” W *System Prawa Prywatnego*. T. XII: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. Tadeusz Smyczyński, 776–778. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Sokołowski, Tomasz. 2010. „Komentarz do art. 61⁸.” W *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Henryk Dolecki, i Tomasz Sokołowski, 460–461. Warszawa: LEX a Wolters Kluwer business.
- Strzebińczyk, Jerzy. 1985. *Udział powinowatych dziecka w jego utrzymaniu i wychowaniu według K.R.O.* Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Waszczuk–Napiórkowska, Jolanta. 2009. „Opinia prawna o zmianie ustawy – Kodeks cywilny – zmiany w kręgu dziedziczenia nie testamentowego.” *Zeszyty Prawnicze. Biuro Analiz Sejmowych* 2:161–173.
- Winiarz, Jan. 2012. „Komentarz do art. 61⁸.” W *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Krzysztof Pietrzykowski, 623–624. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Wojdyła, Andrzej. 1988. „Ustanie i unieważnienie małżeństwa a powinowactwo.” *Nowe Prawo* 10–12:87–95.
- Załucki, Mariusz. 2017. „Dylematy regulacji dziedziczenia ustawowego dzieci małżonka spadkodawcy (art. 934¹ k.c.).” *Białostockie Studia Prawnicze* 3:53–61.
- Żukowski, Wojciech. 2008. „Projektowana nowelizacja przepisów regulujących dziedziczenie ustawowe.” *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 1:257–270.
- Żukowski, Wojciech. 2012. „Porządek dziedziczenia ustawowego po nowelizacji kodeksu cywilnego ustawami z dnia 2 kwietnia 2009 r. oraz z dnia 18 marca 2011 r.” *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 1:169–171.

PROPERTY PROTECTION OF AFFINITY RELATION *MORTIS CAUSA*

Summary. According to the idea to extend the circle of statutory inheritors within the Polish Law it has been established to declare the testator's spouse children legal successors. Such a solution seems to be in concordance with the rules of the family law like a stepfather's or the stepmother's obligation to pay alimony to stepchildren. Protection of affinity relation *inter vivos* seems to have wider scope because it comprises mutuality which has not been included in succession. The idea to make the testator's spouse children legal successors can be accepted with approval, there arise doubts as to the rules adopted. The most doubtful is that the testator's spouse children may become legal successor only if both their parents died before inheritance proceedings have started. Besides, there is no clear explanation of the understanding of the statements “the testator's spouse children” and “dead on opening of the inheritance” with regard to the 934¹ rule of the Civil Code.

Key words: affinity, testator's spouse children, stepchildren